

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника
Брисковської Оксани Миколаївни на дисертаційне дослідження
Кушніра Сергія Сергійовича на тему «Доказування в кримінальних
провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням
майном підприємства, установи, організації» – кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису» поданого до захисту у спеціалізовану вчену
раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня
доктора філософії в галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

Ступінь актуальності обраної теми.

Одним із головних пріоритетів сучасної державної політики України є інтеграція у світовий економічний простір, що забезпечує динамічний економічний і соціальний розвиток країни. Для досягнення цієї мети необхідно створити сприятливі умови для ведення бізнесу та забезпечити його захист від незаконних дій. Гарантія прав власності та можливість ефективно захищати свої інтереси у відносинах із державою та конкурентами виступають важливими чинниками для кожного інвестора під час вибору регіону для вкладення капіталу. Однак часті випадки незаконного заволодіння майном підприємств, установ і організацій стають серйозною перепорою для розвитку чесного бізнесу та побудови партнерських відносин. Серед основних причин цього явища можна відзначити недоліки вітчизняного законодавства та високий рівень корупції. Попри зусилля держави в протидії рейдерським атакам, ця проблема досі залишається актуальною. Водночас на найвищому рівні визнається значна кількість випадків незаконного заволодіння майном суб'єктів господарювання, зокрема, Президент України підписав Указ від 22 липня 2019 року № 542/2019 «Про заходи щодо протидії рейдерству», що свідчить про актуальність цієї проблеми для бізнесу.

З 24 лютого 2022 року, у зв'язку з введенням воєнного стану в Україні, виникли нові ризики, які потребують оперативної та ефективної реакції для гарантування захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання. Державна політика при цьому зосереджена на впровадженні як економічних,

так і правових реформ, спрямованих на спрощення умов ведення бізнесу, залучення іноземних інвестицій, зменшення регуляторного тиску на підприємців, запобігання рейдерським атакам і забезпечення належного захисту від них.

Актуальність досліджуваної теми обумовлена тим, що питання незаконного привласнення майна підприємств, установ та організацій продовжує залишатися надзвичайно актуальним. Такі кримінальні правопорушення, що регулюються положеннями сучасного кримінального законодавства, характеризуються суттєвим рівнем суспільної небезпеки. Це зумовлено не лише завданням шкоди матеріальному добробуту громадян, але й опосередкованим негативним впливом на загальний рівень обороноздатності держави. Одним із важливих кроків у вирішенні питання створення ефективних інструментів для виявлення та розслідування випадків незаконного заволодіння майном підприємств, установ та організацій, а також притягнення до відповідальності осіб, причетних до таких дій, є розробка методичних матеріалів для співробітників органів кримінальної юстиції.

Усе це і визначило необхідність проведення актуального для науки та практики кримінального права дослідження Кушніра С. С. не викликає сумнівів як у науковому, теоретичному, так і практичному аспектах.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.
Вивчення дисертації та наукових публікацій автора засвідчують логічність структури дослідження, що надало можливість дисертанту визначити мету, об'єкт, предмет і завдання роботи та всебічно й повно проаналізувати задекларовану тему.

У роботі використано сукупність загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання, які дали змогу висвітлити й вирішити низку теоретичних та практичних питань теми дослідження.

Дисертант проаналізував значну кількість джерел (202 найменувань), ґрунтовно вивчив роботи інших науковців, що надало можливість вирішити наукову задачу, розв'язання комплексу теоретичних та практичних проблем

доказування в кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації. Сформулювати низку висновків, пропозицій і рекомендацій, значущих для науки, законодавства та правозастосовної діяльності.

З метою забезпечення всебічного аналізу проблематики доказування в кримінальних провадженнях, пов'язаних з цією категорією злочинів, та визначення шляхів її вирішення здійснено дослідження значного обсягу наукової літератури, включаючи дисертації, монографії та цикли статей. У цих роботах було зосереджено увагу на висвітленні чинників виникнення і поширення протиправного заволодіння майном підприємств, установ чи організацій (рейдерства), як одного з проявів негативних суспільних явищ, питаннях кримінальної відповідальності за такі дії, а також на специфіці предмета доказування у справах про злочини у сфері господарської діяльності. У результаті проведеного аналізу встановлено, що аспекти доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним заволодінням майном суб'єктів господарювання, залишаються недостатньо розробленими на дисертаційному та монографічному рівнях та набули особливої актуальності.

Результати наукового дослідження викладено у дванадцяти наукових публікаціях, серед яких чотири статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, і сім тез – у збірниках матеріалів конференцій та круглого столу та одні методичні рекомендації.

Отже, дисертація Кушніра С. С. «Доказування в кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації» виконана на належному науково-теоретичному та практичному рівнях.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Дисертаційне дослідження Кушніра С. С. стало одним із перших у вітчизняній кримінально-правовій науці комплексним

монографічним дослідженням, у якому з урахуванням передового європейського й вітчизняного досвіду запропоновано вирішення актуального наукового завдання щодо розв'язання комплексу теоретичних та практичних проблем доказування в кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організацій.

До числа найвагоміших результатів дослідження можна, зокрема, віднести наступні положення, які самостійно сформульовані автором.

Зокрема, уперше запропоноване визначення процесу доказування у кримінальних провадженнях, що стосуються злочинів, пов'язаних із протиправним заволодінням майном підприємства, установи чи організації, передбачає процесуальну діяльність, яку здійснюють слідчий, детектив, прокурор або інші уповноважені особи. Ця діяльність полягає у встановленні обставин, що підлягають доказуванню у межах конкретного кримінального провадження, шляхом оперативного та всебічного збирання, дослідження, перевірки й оцінки доказів. Зазначені дії проводяться у рамках слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, із застосуванням інструментів забезпечення кримінального провадження, виконанням інших процесуальних дій щодо підтвердження або спростування фактів, пов'язаних із протиправним заволодінням майном підприємства, установи чи організації. Крім того, встановлюються додаткові обставини, важливі для здійснення кримінального провадження;

З'ясовано, що у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним заволодінням майном підприємств, установ або організацій, межі доказування для сторони обвинувачення охоплюють встановлення наступних обставин. По-перше, доводиться, що злочин був вчинений у формі незаконного заволодіння майном юридичної особи або часткою її власника через укладення правочину із застосуванням підроблених чи викрадених документів, печаток або штампів. Тобто протиправне заволодіння майном можливе лише за умови використання таких підроблених чи викрадених засобів. По-друге, необхідно встановити, що це правопорушення мало на меті протидіяти законній

господарській або підприємницькій діяльності, власності, приймаючи форму, заборонену кримінальним законодавством. У таких випадках намір винної особи має включати усвідомлення неминучості або ймовірності настання наслідків у вигляді значних збитків (еквівалентних п'ятистам і більше неоподаткованим мінімумам доходів громадян) або серйозних наслідків, таких як банкрутство юридичної особи, втрата ділової репутації, чи масове звільнення кваліфікованих кадрів суб'єкта господарювання. По-третє, повинно бути доведено, що протиправне заволодіння майном здійснено службовою особою із залученням її службового становища. По-четверте, потерпілими від такого злочину можуть виступати як юридичні особи та державні підприємства, так і фізичні особи-підприємці;

запропоновано класифікацію суб'єктів доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації, залежно від стадії кримінального провадження, з урахуванням підслідності окреслених злочинів та за безпосередністю здійснення процесу доказування

Крім зазначеного, у роботі містяться інші положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни здійсненого дослідження.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість отриманих результатів дослідження, сформульованих положень і висновків дисертаційної роботи Кушніра С. С. не викликають суттєвих зауважень. Висновки в дисертації сформовано відповідно до отриманих результатів, вони мають вагому аргументацію, свідченням чого є використана методологія дослідження, яка ґрунтується на сукупності загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання.

Обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, також забезпечена емпіричними

даними, які охоплюють систематизовані матеріали Єдиного звіту про кримінальні правопорушення Офісу Генерального прокурора обліковані в період з 2020 року по вересень 2024 року, МВС і Національної поліції України, Національного антикорупційного бюро України, рішення Європейського суду з прав людини, Конституційного та Верховного Судів; результати вивчення та узагальнення 256 кримінальних проваджень; зведені дані опитування 320 респондентів, серед яких 65 детективів Національного антикорупційного бюро України, 30 детективів Бюро економічної безпеки України, 65 слідчих, 55 дізнавачів, 65 співробітників оперативних підрозділів Національної поліції України та 40 прокурорів різних рівнів та результати власного досвіду роботи дисертанта у підрозділах МВС України та Національної поліції України.

Отже, результати дисертаційного дослідження Кушніра С. С., які винесено на захист, є достатньо аргументованими, обґрунтованими, логічними та переконливими, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методології наукової діяльності. Наукові результати й положення, що винесені на захист, отримано завдяки використанню різноманітних наукових методів, а саме: історико-правового, системно-структурного, структурно-функціонального, формально-юридичного, статистичного, метода моделювання, соціологічного та інших, а також результатів емпіричної бази даного дослідження.

Постановка завдань, визначення мети, об'єкта та предмета дослідження є чіткими, зрозумілими й такими, що цілком відповідають загальним вимогам. Завдання наукового пошуку виконано, мети роботи досягнуто.

Отже, поставлені наукові завдання виконано на високому методологічному рівні, а дисертант опанував необхідні компетенції для рівня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення,

висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено та використовуються (що підтверджено відповідними актами) у законотворчій діяльності – під час внесення змін і доповнень до КПК України в частині забезпечення ефективності досудового розслідування; правозастосовній сфері – як рекомендації для вдосконалення процесуальної діяльності органів досудового розслідування; освітньому процесі – для підготовки лекцій, навчальних програм, тестових завдань, проведення всіх видів занять з дисципліни «Кримінальний процес України» в частині реалізації процесуальних прав потерпілого на стадії досудового розслідування.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація Сергія Сергійовича Кушніра виконана українською мовою та має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії. Дисертація містить анотацію, список публікацій, зміст, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, які охоплюють вісім підрозділів, висновки, список використаних джерел і додатки. Загальний обсяг дисертаційного дослідження – 295 сторінки, з яких обсяг основного тексту – 204 сторінок.

Анотація в стислій формі відображає основні тези дослідження, викладена українською та англійською мовами, доповнена переліком публікацій здобувача, у яких висвітлено основні результати дослідження.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, схарактеризовано ступінь наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету дослідження, окреслено поставлені завдання наукового пошуку, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, описано використані методи пізнання, емпіричну базу, аргументовано наукову новизну отриманих результатів, зазначено про особистий внесок здобувача й інформацію щодо апробації матеріалів дисертації.

У розділі 1 *«Теоретичні основи доказування в кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації»* здійснено аналіз теоретико-

методологічних засад та стану наукових досліджень проблем доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації.

Підкреслюється, що не зважаючи на численні наукові дослідження, у яких розкриваються різноманітні аспекти боротьби з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації на сьогодні залишається малодослідженою дана проблематика. У кримінальному процесі більшість наукових праць присвячені загальному дослідженню доказування в кримінальному провадженні. Наявна на сьогодні база знань у сфері протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації не торкається питань процесу доказування в кримінальних провадженнях про такі злочини.

Встановлено, що суб'єкти кримінального процесу мають різний статус, оскільки виконують різні функції та наділені різними повноваженнями. Тому важливо з'ясувати, хто з учасників процесу є суб'єктом доказування і на кого покладається цей обов'язок. У кримінальних провадженнях, що стосуються злочинів, пов'язаних із протиправним заволодінням майном підприємств, установ та організацій, суб'єкти доказування визначаються за такими критеріями: стадія кримінального провадження, підслідність зазначених злочинів та безпосередність здійснення доказування.

Надано авторське бачення поняття доказування стороною обвинувачення в кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації та окреслено його межі.

Виокремлено суб'єкти доказування в кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи чи організації, за такими критеріями: залежно від стадії кримінального провадження, з урахуванням підслідності окреслених злочинів, за безпосередністю здійснення доказування.

У розділі 2 «Процесуальний порядок доказування в кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації».

Дисертант висвітлив актуальні для теорії та практики питання застосування чинного кримінального процесуального закону в частині визначення приводів і підстав для початку досудового розслідування злочинів, пов'язаних з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації.

Дисертант акцентує увагу на тому, що приводами внесення відомостей про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації, до ЄРДР є: 1) усні чи письмові заяви / повідомлення, які подано особисто, за допомогою телефонного (зокрема спеціальних телефонних ліній), поштового, факсимільного чи іншого зв'язку, через електронні скриньки чи шляхом заповнення електронних форм на офіційних сторінках правоохоронних органів; 2) повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, а саме: а) повідомлення підприємств, установ, організацій і посадових осіб; б) повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу, відповідно до ч. 2 ст. 207 КПК України; в) повідомлення в медіа; 3) матеріали правоохоронних, судових і контролюючих державних органів про виявлення фактів учинення чи підготовки до вчинення кримінальних правопорушень; 4) самостійне виявлення слідчим, дізнавачем, детективом (уповноваженою особою іншого підрозділу) з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинене кримінальне правопорушення, зокрема під час досудового розслідування; 5) самостійне виявлення прокурором з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, а саме за результатами перевірки в порядку нагляду, зокрема під час здійснення нагляду за додержанням і застосуванням законів.

Дисертант стверджує, що з урахуванням конкретного способу вчинення злочинів, пов'язаних із протиправним заволодінням майном підприємства,

установи, організації, предмет доказування може бути розширений, причому зібрані докази неодмінно повинні мати значення для кримінального провадження. По-друге, під час розслідування окреслених злочинів мають значення які визначені у ст. 91 КПК України обставини, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, так і ті, що підлягають додатковому з'ясуванню з урахуванням кваліфікації вчиненого злочину. По-третє, ефективність і повнота процесу доказування в досліджуваній категорії кримінальних проваджень можливі за умови володіння слідчим, детективом, прокурором знань у сфері економіки, які поєднані зі знаннями господарської діяльності, бухгалтерського обліку, банківської діяльності, маркетингу та менеджменту.

У Розділі 3 «Збирання доказів стороною обвинувачення в кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації»

Автор на підставі аналізу порядку тимчасового доступу до речей і документів встановлено, що в багатьох випадках клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, у яких порушено питання про вилучення, характеризуються формальним і недостатнім доказуванням. Органи досудового розслідування порушують питання про вилучення речей і документів під час звернення до слідчих суддів з відповідними клопотаннями, належно не обґрунтовуючи необхідність вилучення речей, а здебільшого це стосується вилучення оригіналів документів без зазначення підстав, з яких для досягнення мети кримінального провадження неможливо обмежитися вилученням належно засвідчених копій таких документів.

Запропоновано шляхи вдосконалення законодавчої регламентації звернення детектива до слідчого судді з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, передбачивши виключні підстави для такого звернення.

Визначено та диференційовано підстави накладення арешту на майно в кримінальному провадженні. Відсутність серед підстав арешту комп'ютерних систем необхідності збереження речових доказів є

системним підходом законодавця, який дає змогу стороні обвинувачення без шкоди для слідства зібрати необхідні докази та водночас залишити майно в його власника (дані, що містяться в комп'ютерних системах чи їх частинах, можуть бути скопійовані слідчим, прокурором із залученням спеціаліста без необхідності вилучення та арешту самих комп'ютерів).

Досліджено проблемні питання процесуальних можливостей сторони обвинувачення щодо витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок. Констатовано недосконалість норм кримінального процесуального законодавства щодо можливості детективів Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України використовувати витребування речей, документів та інших відомостей як спосіб збирання доказів. Обґрунтовано висновок стосовно законності повноважень детективів щодо практичного використання вказаних процесуальних інструментів як способу збирання доказів у формі письмової вимоги, складеної відповідно до ст. 93 КПК України. Сформульовано пропозиції щодо законодавчого урегулювання порядку та підстав складання і використання такої вимоги, нормативного закріплення її форми та змісту, визначення порядку й строків її виконання, відповідальності за її невиконання тощо.

Після кожного розділу та всієї дисертації в цілому представлені висновки, які повністю розкривають сутність розглянутих питань. Висновки узгоджуються з отриманими результатами, добре аргументовані та відзначаються високою надійністю.

Зазначене дає підстави стверджувати, що дисертація Сергія Сергійовича Кушніра відповідає встановленим вимогам і є завершеною науковою працею, результати якої виконують актуальне наукове завдання – розроблення теоретичних положень і практичних рекомендацій з удосконалення системи

запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, що вчиняють злочинні організації.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження С. С. Кушніра «Доказування в кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації» можуть бути рекомендовані для використання в освітньому процесі закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, у науково-дослідних розробках наукових установ, під час підготовки наукових публікацій та монографій, планування досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Загалом позитивно оцінюючи наукову роботу, необхідно спрямувати увагу на деякі дискусійні питання та пропозиції, які потребують, на нашу думку, додаткової аргументації або пояснень під час захисту:

1. У висновках до розділу 2 (стор. 115) дисертант зазначає процесуальний порядок внесення відомостей про злочини, що пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації, в якому передбачає: дотримання кримінальних процесуальних норм; вивчення отриманих відомостей, інформації, що містить обставини можливого вчинення злочину. Дане твердження загальне і підходить до будь якого іншого виду злочинів і не є тільки характерним для злочинів з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації. Це стосується і твердження у висновку розділа 3 (стор. 206), де автор вказує, що способи збирання доказів стороною обвинувачення закріплені в ч. 2 ст. 93 КПК України, та по суті цитує ч.2 даної статті.

2. У роботі присутні технічні неточності, у висновку до розділу 3 (стор. 206) автор вказує номер статті 233 КПК України, та зазначає, що вона регламентує вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій (ст. 233 КПК України це проникнення до житла чи іншого володіння особи), замість ст. 223 КПК України у якій дійсно зазначені вимоги до проведення слідчих

(розшукових) дій, а також замість ч. 1 вказує п. 1. Хоча далі по тексту зазначена правильна стаття.

Ці зауваження і побажання загалом не позначаються на позитивній оцінці дисертації та спрямовані на поглиблення наукової дискусії під час прилюдного захисту.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій автора фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Кушніра С. С. є самостійно виконаним науковим дослідженням.

Висновок про відповідність дисертації поставленим вимогам. Дисертація Кушніра Сергія Сергійовича «Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації» представлена на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримано науково обґрунтовані результати, що вирізняються новизною у розв'язанні комплексу теоретичних та практичних проблем доказування в кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації. Сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, значущих для науки, законодавства та правозастосовної діяльності.

Робота за своїм змістом відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам, встановленим у Порядку підготовки здобувачів вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року № 261 (із змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор

– Кушнір Сергій Сергійович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем
протидії злочинності
навчально-наукового інституту
поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник**

Оксана БРИСКОВСЬКА

Ступи завідувач

архіву та канцелярії

ВІДДІЛЕННЯ РОБОТИ З

ПОСТІЙНИМ СКЛАДОМ ВІДДІЛУ

КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Мисловська *Міздок*

